

ŞERİF er-RADÎ

(الشرف الرضي)

Ebü'l-Hasen Muhammed b. el-Hüseyin
b. Mûsâ b. Muhammed eş-Şerîf
er-Radî el-Müsevî el-Alevî
(ö. 406/1015)

Şair ve Şiî müfessir.

359'da (970) Bağdat'ta ilimle meşgul olan bir aile içinde doğdu. Baba tarafından soyunun yedinci imam Mûsâ el-Kâzım yoluyla Hz. Hüseyin'e, annesi Fâtıma bint Hüseyin yoluyla Hz. Hasan'a dayandığı kabul edildiğinden kendisine "Zü'l-hasebeyn" denmiştir. İmâmiyye âlimi Şeyh Müfîd'den İmâmiyye fıkı ve Şiî kelâmı, Ebû Saîd es-Sîrâfî'den (veya oğlu İbnü's-Sîrâfî Yûsuf b. Hasan'dan) nahiv okudu. Ağabeyi Şerîf el-Murtazâ'dan faydalandı. İbrâhim b. Ahmed et-Taberî'den ileri yaşlarda hıfzını tamamladı. Ebû Ali el-Fârisî, Rummânî ve İbn Cinnî'den Arapça dersleri aldı. Ebû Bekir Muhammed b. Mûsâ el-Hârizmî, Kadî Abdullah b. Muhammed el-Ekfânî'den Şâfiî, Hanefî ve Mâlikî fikhını öğrendi. Kâdî Abdülcebâr'dan Mu'tezile kelâmı ve fıkıh usulü, Merzûbânî ile Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cerrâr'dan ahbâr ve ensab dersleri aldı. İsâ b. Ali İbnü'l-Cerrâh, Sehl b. Abdullah ed-Dîbâcî ve diğer bazı kimselerden hadis rivayet etti. Öğrencileri arasında onun yanında müslüman olan şair Mihyâr ed-Deylemî ile Ebû Ca'fer et-Tûsî, Ahmed b. Ali b. Kudâme, Muhammed b. Muhammed el-Ukberî sayılabilir.

Şerîf er-Radî on yaşında iken babası Ebû Ahmed Hüseyin, Büveyhî Hükümdarı Adudüdevle tarafından tehlikeli görülen kişilerle birlikte Şiraz'a sürülüp bir kalede hapsedildi (369/979-80) ve hükümdarın vefatından (372/983) sonra serbest bırakıldı. Uzun süre halife olma idealiyle yaşayan Şerîf er-Radî bunu şiirlerine de yansıttı. Hilâfete götüreceği yolda tanınmak için Abbâsî Halifesi Tâi'l-Lillâh ile dostluk kurdu ve onun hakkında yirmi üç methiye, ayrıca bir mersiye kaleme aldı. Kâdir-Billâh'la da ilgisini sürdürdü ve onun için iki kasidede nazmetti. Başta Dîvân-ı İnşâ kâtibi Ebû İshak es-Sâbî olmak üzere Abbâsî vezir ve kâtipleriyle münasebet kurdu, onlara dair kasideler yazdı. 377'den (987-88) itibaren Büveyhî Hükümdarı Bahâüdevle ile yakın ilişki içine giren Radî, Büveyhî hükümdar, vezir, emîr ve kâtipleri için kaleme aldığı elli kadar kasidenin otuz dördünü Bahâüdevle'ye tahsis etti. Bu arada Şiî Hamdânîler'le de münasebetini sürdürdü. Ancak Adudüdevle'nin oğlu Bahâüdevle Radî'nin babasına ve daha sonra kendisine 397 (1007) yılında "Radî Zü'l-hasebeyn" unvanıyla Tâlibîler'in nakibliği, hac emirliği ve Dîvân-ı Mezâlim reisliği gibi görevleri vermesi, ayrıca "eş-Şerîfü'l-celîl, eş-Şerîfü'l-ecel, Radî, Zü'l-hasebeyn, Zü'l-menkabe'teyn" unvanlarıyla anılması gibi gönül alıcı şeyler ondaki hilâfet arzusunun sönmesine sebep oldu ve Bahâüdevle'nin vefatıyla (403/1012) bu arzusu tamamen sona erdi. Radî hac maksadıyla gittiği Mekte ve Medine'den başka Medâin, Tâif, Küfe, Necid ve Huneyn'e seyahatlerde bulundu. Dârü'l-ilm adıyla kurduğu medresede-

ki öğrencilerin ihtiyaçlarını karşıladı, aynı adla bir de kütüphane tesis etti. Son yılları hastalıktan dolayı sıkıntı içinde geçen Şerîf er-Radî 6 Muharrem 406'da (26 Haziran 1015) vefat etti ve Bağdat'ta Enbâriyyûn Mescidi civarındaki evine defnedildi. Daha sonra naaşının Kerbelâ'ya taşınarak Hz. Hüseyin şehitliğine gömüldüğü rivayet edilir.

İbn Cinnî'nin teşvikiyle ilk şiirini on yaşında iken yazan Radî sanatını menfaat sağlamak için kullanmamış, hediye kabul etmemiş, fakat hilâfet idealine erişmek amacıyla sanatından yararlanmakta sakinca görmemiştir. Tâlibîler'in ve hatta Kureyş'in en iyi şairi kabul edilen Şerîf er-Radî (Seâlibî, III, 131; Hatîb, II, 247) geleneksel kalıp ve temalara bağlı kalmış, daha çok medih, fahr, mersiye ve zamandan şikâyet temalarında eser vermiştir. Onun Hicaz'a giden kadınlara karşı platonik duygularını, Hicaz'daki kutsal mekânlara özlemine dile getirdiği, "Hicâziyyât" adı verilen gazel ve nesib türündeki kırk kasidesi özgün nitelikleriyle dikkat çekmiş, İbn Sînan el-Hafâcî ve İbn Hafâce'yi etkilemiştir.

Şerîf er-Radî'ye kadar Şiî tefsir geleneği rivayete dayalı iken Radî, İmâmiyye mezhebi içinde re'y ile tefsirin öncülerinden biri olmuştur. Belâgat ilmindeki mecaz ve istiare kavramlarına yakın şekilde âyet ve hadislerdeki mecazi anlatımlar hakkında *Telhişu'l-beyân* ve *el-Mecâzâtü'n-nebeviyye* adlı eserleriyle ilk telif türünü ortaya koymuştur. İslâm tarihinde, öğrencilerin barınma ve öğrenim ihtiyaçlarının karşılandığı ilk tesisin Nizâmülmülk tarafından kurulduğu söylenirse de bu konuda Şerîf er-Radî'nin öncülüğü vardır (Waheed Akhtar, s. 134). Radî'nin hocaları arasında İmâmiyye dışındaki mezheplere mensup âlimlerin bulunması, Sâbiî dininden olan Ebû İshak es-Sâbî'nin onun dostları arasında yer alması ve ölümünün ardından ona mersiye yazması onun diğer din ve mezhep mensuplarına karşı da hoşgörülü davrandığını göstermektedir.

Eserleri. 1. *Dîvân*. Radî'nin, 374-405 (984-1014) yılları arasında yazdığı ve 17.000'den fazla beyitten oluşan şiirleri kapsamaktadır. Şiirlerin tarihi olması sebebiyle eser şairin hayatı ve dönemi açısından önemli bir doküman niteliğindedir (Bombay 1306/1888; Beyrut 1307-1310/1889-1892; nşr. Kâmil Süleyman, I-II, 1375/1956; 1380/1961 [Dârü Sâdir]; nşr. Ali el-Hâkânî, Bağdat 1960; nşr. Abdülfetâh Muhammed el-Hulv, 1976; Kahire 1935; Tah-

Şerîf er-Radî
divanının
ilk iki sayfası
(Süleymaniye Ktp.,
Reisülküttâb
Mustafa
Efendi,
nr. 968)

ran 1406/1986). *İnşirâhu's-sadr* (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 1662) ve *Muhtârât mine's-ş-şîr* adlı anonim eserler Radî'nin divanından seçmeleri ihtiva eder. **2. Nehcü'l-belâga***. Hz. Ali'nin konuşmaları, mektupları, öğütleri, vasiyetleri, emirleri ve hikmetli sözlerine dair bir derlemesidir. Eserin Şerîf er-Radî'ye ait olduğu hemen hemen kesin şekilde biliniyorsa da kardeşi Şerîf el-Murtazâ'ya da nisbet edilmektedir. İlk defa Tebriz'de basılan (1247) ve İbn Ebû'l-Hadîd tarafından geniş bir şerhi yapılan eserin çok sayıda neşri vardır. Abdülbaki Gölpınarlı (İstanbul 1972), Bekir Işık v.dğr. (Ankara 1990), Abdülaziz Hatib (İstanbul 2006) ve Adnan Demircan (İstanbul 2006) eseri Türkçe'ye çevirmiştir. **3. Haḳā'ıku't-te'vîl fi müteşâbihit-tenzîl** (Müteşâbih fi'l-Kur'ân). Yalnız beşinci cüzü zamanımıza ulaşan bu dirâyet tefsirinde kraat farklarına, fıkıh ve kelâm konularına temas edilmiş, garîb kelimelerle ilgili açıklamalara ve şiirle istişhâda ağırlık verilmiştir (nşr. Abdülhüseyn el-Hillî – Muhammed Rızâ Âl Kâşifülgitâ, Necf 1355/1936; Beyrut 1973, 1976). **4. Telhîşu'l-beyân fi ('an) mecâzâtı'l-Kur'ân**. 401 (1011) yılında yazılan ve bu türde ilk eser olan kitapta mecazi anlatımlar daha çok istiare adıyla ele alındığından eser *el-İstî'ârât fi'l-Kur'ân* ismiyle de anılmıştır (nşr. Muhammed Mişkât, Tahran 1369, 1372, 1407; nşr. Hüseyin Ali Mahfûz, Tahran 1953; nşr. Mekki es-Seyyid Câsim, Bağdat 1374/1956; Beyrut 1986; nşr. Muhammed Abdülganî Hasan, Kahire 1374/1955; nşr. Muhammed el-Haydarî, Bağdat 1375/1955; nşr. Ali Mahmûd Mukallid, Beyrut 1986). Eseri Muhammed Bâkır Sebzevârî Farsça'ya tercüme etmiştir (Tahran 1330/1912). **5. el-Mecâzâtü'n-nebeviyye** (Mecâzâtü'l-âşâri'n-nebeviyye). Eserde 361 hadiste geçen mecazi anlatımlar teşbih, temsil, istiare gibi türleri de kapsayacak biçimde ele alınmış, fikhî konulara ve Hz. Peygamber'in bazı gazvelerine temas edilmiştir (nşr. Mervân Atıyye, Bağdat 1328; nşr. Mahmûd Mustafa, Kahire 1356; nşr. ve şerh: Tâhâ Muhammed ez-Zeynî, Kahire 1387/1967; Beyrut 1406/1986; nşr. Muhammed Rıdvân ed-Dâye, Dimaşk 1408/1987). **6. Haşâ'ışü'l-e'imme**. 383-384 (993-994) yıllarında kaleme alınan eser İmâmîyye'ye mensup imamların biyografilerine dairdir (Necf 1368; nşr. Muhammed Hâdî el-Emînî, Meşhed 1406/1986). **7. Haşâ'ışü emîri'l-mü'minîn 'Ali b. Ebî Tâlib**. Önceki eserle birlikte yazılmıştır (Necf 1368; nşr. Muhammed

Hâdî el-Emînî, Meşhed 1365, 1406/1986; Beyrut 1986). **8. Resâ'ilü's-Sâbi ve's-Şerîf er-Radî** (Kitâbü Müraeseleti's-Şerîf er-Radî). Tamamı üç cilt olan eserin çok az kısmı günümüze ulaşmıştır (nşr. Muhammed Yûsuf Necm, Küveyt 1381/1961, 1986). **9. el-Hicâziyyât**. Şairin affiz gazel temasında kırk kasidesini içerir (Zâhiriyye Ktp., nr. 332). Radî'nin kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *Aḥbâru kuḳâtı Bağdâd, Sîretü vâlidihî Ebî Aḥmed eṭ-Ṭâhir, Me'âni'l-Kur'ân, el-Ḥasen min şî'ri'l-Hüseyn (İbnü'l-Haccâc)/Muhtârü şî'ri İbni'l-Haccâc, Muhtârü şî'ri Ebî İshâk eṭ-Şâbi, el-Muhtâr min şî'ri Ebî Temmâm, ez-Ziyâdât fi şî'ri İbni'l-Haccâc, Mâ dâre beynehû ve beyne's-Sâbi şî'ren, (Ta'lîku) Ḥilâfâtü'l-fukahâ'/Mesâ'ilü'l-fukahâ', Ta'lîka 'ale'l-İzâh (li-Ebî 'Ali el-Fârisi)*. Şerîf er-Radî'ye nisbet edilen *Ṭayfü'l-hayâl* Şerîf el-Murtazâ'ya, *Evşâfü elfi ḡulâm ve ḡulâm* da Ebû'l-Hasan İbn Defterhân'a aittir.

Şerîf er-Radî'nin üzerine çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bibliyografyada geçenler dışında Abdülhüseyn el-Hillî en-Neceffî'nin *Ḥayâtü's-Şerîf er-Radî* (Necf 1355), Muhammed Rızâ Âl Kâşifülgitâ en-Neceffî'nin *Ḥayâtü's-Şerîf er-Radî* (Necf 1360), Zekî Mübârek'in *'Abḳariyyetü's-Şerîf er-Radî* (Beyrut 1939, 2006), Abdülmesih Mahfûz'un *eṭ-Şerîf er-Radî: Budlirü'l-'Arab* (Beyrut 1944), Muhammed Seyyid Kılânî'nin *eṭ-Şerîf er-Radî: 'Aşrühü târihu ḥayâtihî, şî'rüh* (Kahire 1937) adlı eserleriyle Recep Dikici'nin *aṣ-Şarîf ar-Razî'nin Hayatı, Dil ve Edebiyat Hakkındaki Çalışmaları* adlı doktora tezi (1987, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü) ve Yavuz Köktaş'ın makalesi (*EKEV Akademi Dergisi*, III/2 [Ankara 2001], s. 175-189) burada zikredilebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Seâlibî, *Yetimetü'd-dehr*, Kahire 1979, III, 131-151; Hatib, *Târihu Bağdâd*, II, 246-247; Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârûdî), IV, 28-29; İbnü'l-Esir, *el-Lübâb*, II, 269; İbn Ebû'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-belâga* (nşr. M. Ebû'l-Fazl İbrâhîm), Kahire 1385/1965, I, 31-41; İbn Hallikân, *Vefeyât*, IV, 414-420; İbn İnebe, *'Umdetü't-tâlib* (nşr. M. Hasan Âl-i Tâlekânî), Necf 1380/1961, s. 203-211; *Keşfü'z-zunûn*, I, 472, 794; II, 1590, 1991-1992; Brockelmann, *GAL*, I, 81; *Suppl.*, I, 131; *Hediyyetü'l-'ârifin*, II, 60; Sezgin, *GAS*, II, 595-597; VIII, 185-187; *A'yânü's-Şî'a*, IX, 216-224; Abdülfettâh M. el-Hulvî, *eṭ-Şerîf er-Radî ḥayâtühü ve dirâsetü şî'rih*, Kahire 1986, I-II; Hasan Mahmûd Ebû Uleyvî, *eṭ-Şerîf er-Radî: Dirâse fi 'aşrihi ve edebih*, Beyrut 1406/1986; Abdülhüseyn Ahmed el-Emînî, *el-Ğadîr fi'l-Kitâb ve's-Sünne ve'l-edeb*, Tahran 1366 hş., s. 181-221; S. Waheed Akhtar, *Early Shî'ite Imâmîyyah Thinkers*, New Delhi 1988, s.

125-175; Abdüllatif Şerâre, *eṭ-Şerîf er-Radî: Dirâse ve muhtârât*, Beyrut 1992; Abdülkâdir eṭ-Tabâtabâî, "el-Mütebakki min maḥtûḳâtı Nehci'l-belâga", *Türâşünâ*, I/5, Kum 1406, s. 42-51; Rızâ el-Üstâdî, "eṭ-Şerîf er-Radî fakihen", *a.e.*, I/5 (1406), s. 103-124; Seyyid M. Bahrülülüm, "eṭ-Şâfirü't-ṭamûh", *a.e.*, I/5 (1406), s. 197-247; Moktar Djebli, "al-Şarîf al-Radî", *EL²* (İng.), IX, 340-343.

MUSTAFA ÖZEL

ŞERİF et-TİLİMSÂNÎ

(bk. TİLİMSÂNÎ, Muhammed b. Ahmed).

ŞERİK b. ABDULLAH

(شريك بن عبد الله)

Ebû Abdillâh Şerik b. Abdillâh
b. Hâris en-Nehâî
(ö. 177/794)

Hadis hâfızı, kadı.

95 (713) yılında Buhara'da doğdu. Yemmen asıllı olup soyu Mezhic kabilesinin Neha' koluna dayanır. Henüz küçük yaşta iken Buhara'da yaşayan amcasının oğullarından biri, onu Bağdat'ın günününde yaşayan diğer amcasının oğullarının yanına götürdü. Burada Kur'an öğrenerek ilim tahsiline başladı. Gençlik çağında birçok akrabasının Kûfe'de yaşadığını öğrenince onların yanına gitti. Kûfe'de ders halkalarına devam etmesinin yanı sıra kerpiç hazırlayıp satma işiyle uğraştı. Yetiştirdiği tâbiin ve tebeu't-tâbiin âlimlerinden Kur'an, tefsir, hadis ve fıkıh başta olmak üzere çeşitli ilimler tahsil etti ve Irak'ın önde gelen âlimleri arasında yer aldı. Hocaları içinde Zübeyd b. Hâris, Simâk b. Harb, Âsım b. Behdele, Ziyâd b. İläka, Atâ b. Sâib, Âsım el-Ahvel, Hişâm b. Urve ve A'meş gibi şahsiyetler vardır. Bazı kaynaklarda Şerik'in tâbiin âlimlerinden olduğu belirtilmişse de herhangi bir sahâbi ile görüştüğüne dair bilgi yoktur. Kendisinden Leys b. Sa'd, Abdullah b. Mübârek, Vekî b. Cerâh, Abdurrahman b. Mehdî, Yahyâ b. Âdem, Yezîd b. Hârûn, Ali b. Ca'd ve Ebû Bekir b. Ebû Şeybe gibi birçok kişi ilim tahsil etti ve rivayette bulundu. Talebelerinden İshak b. Yûsuf el-Ezrak'ın Şerik'ten 9000 hadis rivayet ettiği nakledilmektedir (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, VIII, 201).

Şerik b. Abdullah 150 (767) yılından sonra Vâsıt, Kûfe ve Ahvaz şehirlerinde kadılık görevinde bulundu. Vâsıt'ta üç yıl görev yaptıktan sonra Halife Mansûr onu Kûfe kadılığına tayin etmek istedi. Şerik bu göreve lâiyk olmadığını söyledi, bir rivayete göre ise düşünmek için zaman ta-